

МІСЦЕ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КОНФІГУРАТИВНІЙ МОДЕЛІ МОВЛЕННЯ

© Федоришин М. С., 2012

Розглянуто питання про місце термінології в запропонованій автором конфігуративній моделі мовлення з точки зору викладання іноземної/англійської мови у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: англійська мова, модель мовлення, конфігуратема, термінологія, комунікація.

An original configurative model of linguistic communication is proposed to consider the problem of teaching/learning terminology in a university foreign-language course.

Keywords: English language, communication, configuration, language model, terminology.

Питання про місце термінології в конфігуративній моделі мовлення розглянемо тут з точки зору викладання іноземної мови або як останнім часом цю навчальну дисципліну почали називати «фаховою іноземною мовою» у вищих навчальних закладах. Для початку коротко про запропоновану нами конфігуративну модель мовлення.

Викладені тут думки зумовлені моїм багаторічним досвідом вивчення та викладання іноземних мов, зокрема англійської та японської, уже частково опубліковані [1; 2]. Знайомство з такими різними мовами як англійська та японська дало мені змогу звернути увагу на певні закономірності мовлення. На основі спостереження, що гальмом на шляху до успішного оволодіння іноземною мовою для багатьох людей різного віку та різного роду занять є брак певних фундаментальних теоретичних знань про особливості мовленнєвої діяльності, у мене виникла методика, що виявилася доволі ефективною для опанування основ англійської мови і яку можна назвати конфігуративним методом.

Основним постулатом цього методу є твердження про те, що ВСЕ в нашому світі – і матеріальне, й ідеальне – має форму та будову, що актуалізуються в часі та просторі. Це незаперечна спільна точка опори для вчителя та учня. Жоден учень ніколи не заперечував цієї думки, а радше починав думати, що вже дещо знає про те, що має вивчати. Це його перший крок до теоретичного осмислення об'єкта вивчення. А як зазначав визнаний авторитет у галузі методики викладання англійської як іноземної Чарлз Екерслі (Charles Ewart Eckersley, 1892–1967) стосовно вивчення іноземних мов у передмові до свого відомого підручника «Essential English for Foreign Students»: «It is the first steps that need to be taken care of. The next steps will take care of themselves» (Пильнувати треба перші кроки. Дальші кроки самі себе припилюють.)

Отож починаємо з того, що все має форму та будову. А всяка структура має складові частини. Услід за К. Булером та А. Гардінером [3, с. 8–9] звертаємо увагу на основні чинники мовлення, а саме: A – the Speaker – мовець, B – the Listener – слухач, адресат, C – the Thing Referred to – предмет мовлення, D – the Linguistic Material – мовний матеріал. У найпростішому вигляді взаємодію чотирьох чинників акту мовлення подаємо формулою:

$$R = A \times B \times C \times D,$$

де R – результат спілкування, який тут назвемо дискурсом. А за правилом простої арифметики, якщо один із множників дорівнює нулю, то й добуток дорівнює нулю. Те саме справедливо й для мовлення – за відсутності одного із чинників не відбувається дискурсу навіть за наявності передачі інформації від продуцента до реципієнта. У чисто теоретичному плані кожному множникові в цій формулі можна надати умовне математичне значення від нуля до одиниці або ж в іншій шкалі. Побіжно зауважимо, що залежно від трактування цієї формули можна передбачити випадок, коли

два крайні значення всіх множників з точки зору дискурсу будуть рівнозначні. Тобто при нульовому значенні множників дискурс неможливий, а коли значення кожного чинника дорівнює одиниці, дискурс не має сенсу, бо кожен чинник уже має абсолютне можливе значення, адже метою мовлення-комунікації є зміна умовного математичного значення чинників комунікації. Тож у математичному плані дискурс можна трактувати як різницю добутків до та після акта мовленнєвої діяльності. Така вельми абстрактна та скомплікована формула на практиці виявляється досить переконливим доказом того, що для вивчення мови важливим є кожен чинник мовлення.

Наступним етапом створення нашої конфігуративної моделі мовлення є даліше унаочнення взаємозв'язків між чинниками мовлення, яке реалізуємо за допомогою зображеної на рис. 1 схеми, яку назвемо комунікаційним квадратом, кожна сторона якого – один із чинників мовлення.

A				
5	5	5	5	5
1	2	3	4	5
4	4	4	4	4
1	2	3	4	5
3	3	3	3	3
1	2	3	4	5
2	2	2	2	2
1	2	3	4	5
1	1	1	1	1
1	2	3	4	5
C				

Рис. 1. Комунікаційний квадрат

Language	L-1	L-2	L-3	L-n
1 phoneme	1	1	1	1
2 morpheme	2	2	2	2
3 lexeme	3	3	3	3
4 predicateme (sentence)	4	4	4	4
5 text	5	5	5	5
6 discourse	R = A×B×C×D (communication square)			
7	the scene of communication			
8	the thing referred to			
9	the particular domain of the thing referred to			
10	the general sphere of the thing referred to			
11	the picture of the world			

Рис. 2. Розширена модель мовлення

На стороні C зображена умовна шкала рівня знання учасниками дискурсу предмета мовлення, а на стороні D – умовна шкала рівня знання мови.

На рис. 2 подано розширену модель мовлення, що охоплює всі чинники – мовні та позамовні включно з картиною світу.

Використовуючи поняття конфігуративи [4, с. 55] виділяємо предикатему як основний об'єкт уваги при вивченні іноземної мови. Конфігуратему речення визначаємо як розташування членів речення відносно присудка. Для англійської мови виділяємо чотири базові конфігуративи: рис. 3.

	1	2	3
	□	○	◇ .
	□ ?	○	◇ ?
○	□	○	◇ ?
△ ○	□	○	◇ ?
		○	◇ !

Рис. 3. Базові конфігуративи англійської мови (□ – підмет, ○ – присудок, ◇ – другорядні члени речення, △ – питальне слово)

	1	2	3
	Water	is	a mineral.
	We	drink	water.
	I	water	flowers every day.
	I	like	water flowers.
	I	like	to water flowers.
When do	you	water	flowers ?

Рис. 3а. Приклад реалізації базових конфігуратив

Для порівняння на рис. 4 наведено базові конфігуративи японської мови

1.	□	◇	○	
2.	□	◇	○	☺
3.		◇	○	
4.		◇	○	☺

Рис. 4. Базові конфігуративи японської мови (□ – підмет/тема речення, ◇ – другорядні члени речення, ○ – присудок ☺ – маркер суб'єктивної модальності (так звані *binmatsu hyougen*))

Варто звернути увагу на те, що англійським та японським конфігуратам притаманні різні, майже дзеркально протилежні типи розширення, як от:

англійське речення: □ ○ ◇₁ ◇₂ ◇₃ ◇₄ ... ◇_n.

японське речення: (□) ◇_n ... ◇₄ ◇₃ ◇₂ ◇₁ ○.

Зібравши воедино схеми рисунків 1, 2, 3 та 4, отримуємо зображену на рис. 5 комплексну конфігуративну модель мовлення.

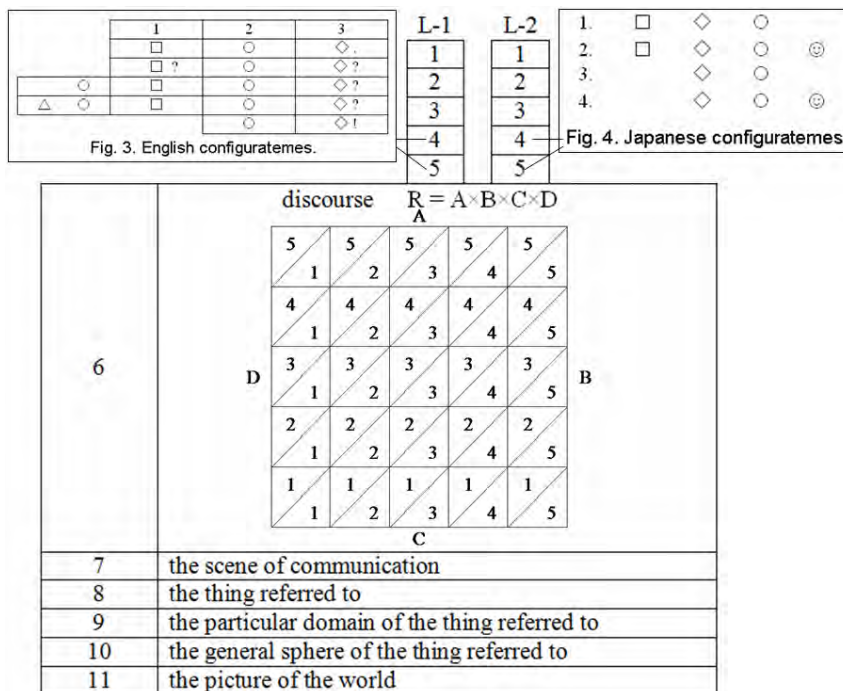

Рис. 5. Комплексна конфігуративна модель мовлення

На характер висловлювання мовця та на сприйняття цього висловлювання слухачем впливає багато позамовних чинників. Тож вводимо поняття екстралінгвістичного поля, у якому реалізується акт мовлення, і умовно окресливши його (поле) колом отримуємо повну конфігуративну модель мовлення – рис. 6.

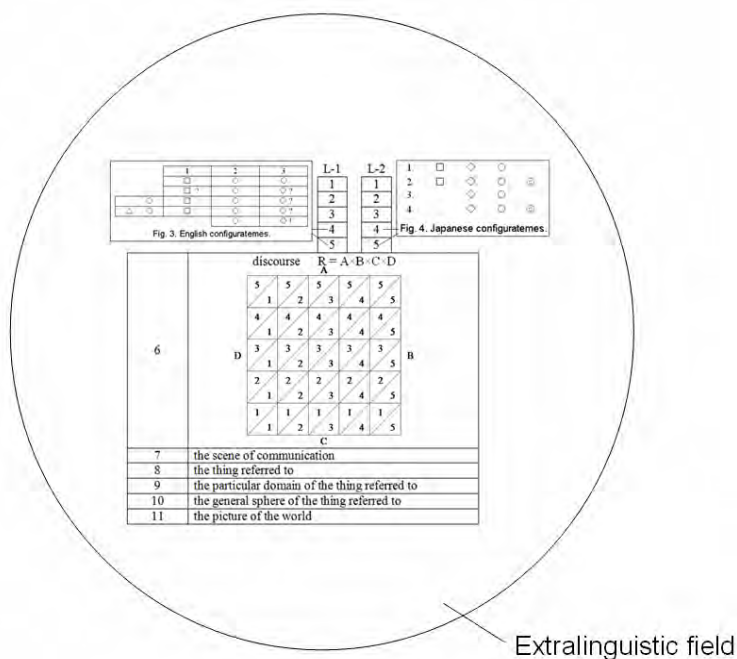

Рис. 6. Повна конфігуративна модель мовлення

Екстралінгвістичне поле можна зобразити у формі секторної діаграми, розбиши його на конкретні позамовні чинники, що визначають характер висловлювання мовця та сприйняття такого висловлювання слухачем. Як приклад на рис. 7 ілюструємо загальну структуру екстралінгвістичного поля для японської мови. Теоретично кількість секторів/чинників необмежена, і деякі з них можна розглядати як постійні величини, а інші – як змінні, а також як відомі та невідомі.

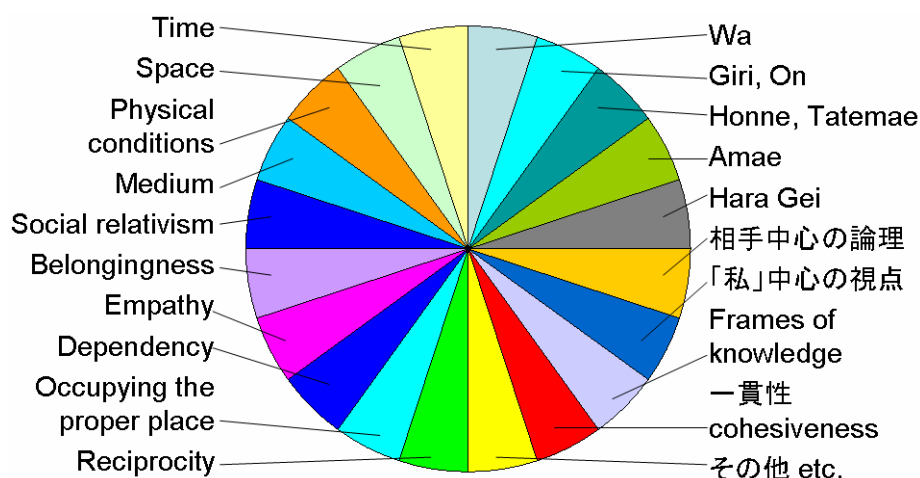

Рис. 7. Загальна структура екстралінгвістичного поля (для японської мови)

Такі екстралінгвістичні фактори як час, простір, фізичні умови, середовище, засоби можна вважати універсальними, а решта чинників, наведених на рис. 7 в основному стосовно японської мови, подано за літературними джерелами [5–14]. Відтак повну модель наочно показуємо на рис. 8, назвавши її універсальною. Якщо ж із рис. 8 провести фізичний експеримент – закрутити його з достатньою швидкістю, то змішанням кольорів отримаємо «ахроматичний» колір – білий на рис. 9. Отриманий результат назвемо абсолютною моделлю мовлення, яка заслуговує окремої уваги.

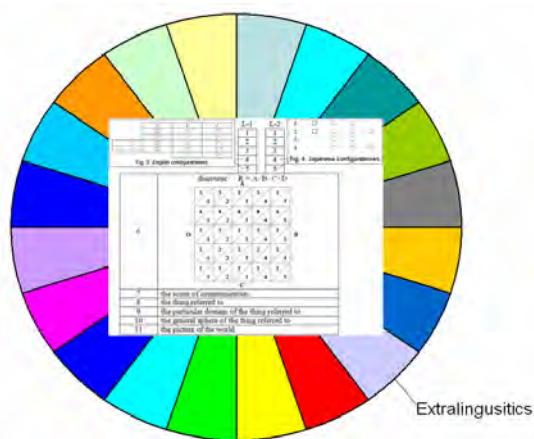

Рис. 8. Універсальна конфігуративна модель мовлення

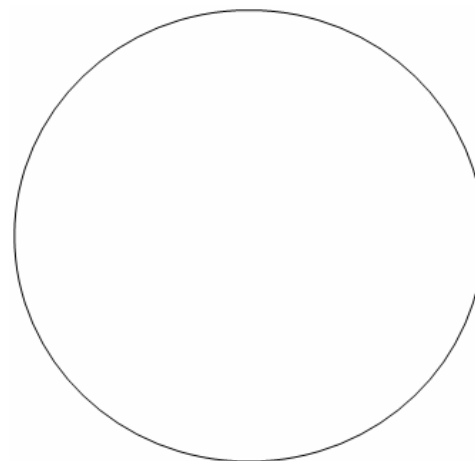

Рис. 9. Абсолютна модель мовлення

Отож тепер перейдемо до питання місця термінології в запропонованій конфігуративній моделі мовлення з точки зору викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі. Виходячи з означення, що термін – це «слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [15], бачимо, що в нашій моделі термін як слово можна розглядати і в площині С – предмет мовлення, і в площині D – мовний матеріал. За нашою моделлю об'єктом дисципліни іноземна мова чи фахова іноземна мова є сторона D комунікаційного квадрата, рис. 1, і тут термін доцільно розглядати як елемент мовного матеріалу. З іншого боку, як поняття цей же термін належить до сторони С – предмета мовлення,

тобто є частиною знань з відповідної «галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо», і цілком природно саме в курсі відповідної навчальної дисципліни вивчати семантику термінів, що й має місце стосовно українських термінів в українських навчальних закладах. Що ж до іноземних термінів, то їх також треба вважати частиною знань з відповідної «галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо». Оскільки під фаховою іноземною мовою в абсолютній більшості випадків мається на увазі англійська мова, яка сьогодні є *lingua franca* практично в цілому світі, особливо в науковій спільноті, то варто до курсів з навчальних дисциплін як обов'язковий елемент долучити й знання відповідної англійської термінології. Практичні шляхи вирішення цього питання це вже предмет іншої розмови. А сама постановка такого питання логічно впливає з запропонованої нами конфігуративної моделі мовлення.

1. Fedoryshyn, M. A. *Configurative Model of Linguistic Communication: the Implication for Teaching/Learning Foreign Languages* / M. A. Fedoryshyn // Людина. Комп'ютер. Комунікація : зб. наук. пр. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – С. 192–196. 2. Федоришин М. А. *Configurative Model Approach to Linguistic Communication Study: English and Japanese* / М. Федоришин // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 35. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. – С. 92–99. 3. Gardiner A. *The Theory of Speech and Language*. – Second ed. – Oxford, 1951. 4. Головнин И. В. *Грамматика современного японского языка*. – М., 1986. – 316 с. 5. Дейк ван Т. А. *Язык. Познание. Коммуникация* : Пер. с англ. / Т. А. ван Дейк. Сост. В. В. Петрова; Под ред. В. И. Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с. 6. Benedict R. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture* / Ruth Benedict. – Tokyo : Charles E. Tuttle Company, 1997. – 324 p. 7. Honna, N. *An English Dictionary of Japanese Culture* / Nobuyuki Honna and Bates Hoffer, eds. – Tokyo : Yuhikaku, 1986. – 350 p. 8. Honna N. *An English Dictionnary of Japanese Ways of Thinking* / N. Honna and B. Hoffer, eds. – Tokyo : Yuhikaku, 1989. – 340 p. 9. Lebra Takie Sugiyama. *Japanese Patterns of Behavior* / Takie Sugiyama Lebra. – Honolulu : University of Hawaii Press, 1976. – 298 p. 10. De Mente, Boye Lafayette. *NTC's Dictionary of Japan's Cultural Code Words* / Boye Lafayette De Mente. – Lincolnwood, Illinois : NTC Publishing Group, 1994. – 394 p. 11. 堀川直義. *話しことばにおける日本人の論理* // Itasaka G. *Modern Japanese. An Advanced Reader. Volume I Text* / Gen Itasaka, Seiichi Makino and Kikuko Yamashita. – Tokyo : Kodansha International, 1974. – p. 8–17. 12. 金田一晴彦. *日本語の特質* // NHK *高校現代国語. 教材本文* – 東京 日本放送協会 1981. – p. 185–195. 13. メイナード, 泉子 K. *談話表現ハンドブック* / Senko K. Maynard – 東京 くろしお出版 2005. – 506 p. 14. 森田良行. *日本人の発想 日本語の表現* – 東京 中公新書 1998. – 242 p. 15. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/uk/Interpret/uk/термін>.